НЕБЕСНІ ПТАХИ

Це було в неділю по службі божій. Господар. Петро Качан сидів з кумом Василем Вовком у шиночку Зальцмана, і оба пили горівку. Уже були по другій чарці. Качан вдарив себе кулаком у груди, зробив страшно грізне лице і сказав рішучо:

— Уб'ю, кажу вам, як зловлю,— все мені одно! Ти ори, сій, сапай, доглядай, а злодій прийде собі спокійненько вночі з мішком, наломить з копу шульків і несе додому, як своє. Я-бо дивувався, хто це так ночами ходить. Іду я, знаєте, колись гостинцем уночі — на хрестинах був та й забавився поза північ,— дивлюся, а понад Дністер суне пара за парою, як процесія, а все з мішками. Хто такий? — гадаю собі, а то дивися: самі здодії! Кажу вам: яких сто шульків виломили мені тої ночі на моїй ниві. Не подарую, щоби-м так з місця не встав!

Кумові Василеві не треба було багато толкувати цю несумлінність злодіїв.

— У мене,— казав він,— колись-то обтрясли дві сливи до решти. Тоді ж кожду ніч мусив у саду спати.

— їх уже, певно, та стара Мошинська продала на місті; вона все від злодіїв купує і продає, а людям каже, що має свій сад. Має кілька тих дерев, а продає корцями, свої сливки все на остатку.

Розмова про злодіїв не була приємна і сердила обох кумів, але це не спинило їх і при третій чарці говорили дальше про те саме. Вони пробували навіть відгадати, чому так крадіж поширилася: всьому винна війна і наука більшовиків. Не довго тут були більшовики, всього кілька неділь, і дармоїдам в головах закрутилося: гадають, що хтось на них повинен працювати. Оба нагадали цілу громаду людей, котрих до праці ніколи наймити не можна — не хочуть, не мають часу, і ніде їх при

роботі ніхто не бачить, а вони жиють і ходять здорові та одягнені. Це справді кара божа.

Шагаючи додому трохи непевною ходою з місточка в село, що від міських домів було відділене тільки вулицею, оба розмахували широко руками і нарікали на тяжкі часи. Прощаючись, Качан ще раз запевнив кума, що цеї ночі піде на лови і свого не подарує.

І він дійсно додержав слова. Збудився попівночі і вийшов спершу у свій сад. Навкруги було тихісінько! Він пішов стежкою дальше і наблизився до тину, що відгороджував його сад від города, що наймав і обробляв вислужений урядник Курилюк. Йому, як політично підозрілому, не дозволили дослужити літ, дали малу емеритуру, і він на старі літа заробляв на прожиток тим, з чого колись жив його батько селянин. Мало того, вся унасліджена по пред-ках-рільниках любов до землі озвалася в нім з цілою силою, і він обробляв її з таким жаром, що селяни дивувалися,— дарма, що вона не була його власністю. Цей город і дивував, і сердив селян, а найбільше сусіда Качана. Він тепер сперся ліктями на тин і задумався. Оце ніби якийсь пан, що бере гроші з каси, і він ще береться за хлопську роботу, аби лише не дати нікому заробити за огородину, за кукурудзу, за капусту, бо все те він тут має, та й ще яке! В людей такого нема. Хто видав тепер під осінь молоду цибулю, а цей Курилюк її має. Колись-то Качанова жінка принесла з Курилюкового городу жмут цибулі — дуже смачна була. Звичайно, що пани: завагається їм всячини... А ти їж кулешу, і ще й ту з поля тобі украдуть.

Качан переліз тин і пішов у Курилюкові кукурудзи. Прислухався, чи не йде хто, потім наложив кільканадцять шульків, одні поховав за пазуху, другі держав у руці за прядиво і з ними пішов спокійно до свого тину. По дорозі витяг ще з землі головку капусти з коренем і поніс те все добро додому. Притім у голові його снувалася думка, що цього не зробив би селянинові, але пана не жаль — він і так має грошей багато, а управою города тільки бавиться, не маючи нічого кращого до роботи. А треба ж якось і надолужити свої втрати в полі...

Полагодивши цю орудку, так сказати б, на своїм подвір'ї, він вибрався в поле. Дорога була далека, і він досить змахав-ся, поки дійшов. Заліз у свої кукурудзи недалеко стежки, поклався в яму, вибиту гранатом, прикрився кожухом, положив коло себе свою палицю-кривулю і почав слухати, Ніч була зоряна, але без місяця, і тому досить темна. А з кукурудзи і так нічого не побачив би. Приходилося тільки слухати. Качан чув голос сови, далеке гавкання собак, туркіт воза по дорозі, але людей близько себе не чув. З нудьги йому здрімалося. В тій дрімоті, не знати по якім часі, вухо, притулене до землі, дало йому знати, що хтось надходить, і то не одна особа, а найменше дві. Він продрухався і зачув слова: "Я тоді, за більшовиків, дуже хотів дістатись до мешкання адвоката Зіса... Ех, то-то би я нагойдався на його ліжках та фотелях! А він би собі у мене понюхав тим часом тих гноїв..." Качан наставив вуха, але голос затих, і тільки по хвилині уже дальше роздався сміх. Не було сумніву: це йшли "небесні птахи", що не сіють, а збирають. В душі Качана щось збурилося, але він не рушився з місця і ждав дальше. Не зайшли в його кукурудзи, значить, йому до них ніякого діла нема. Посидів ще з годину і встав. Був сердитий, що втратив ніч і нікого не приловив. Вийшов повагом на стежку, зі стежки стернею зійшов у яр на шлях залізниці і тут у рові присів, щоб закурити люльку. Ще не засвітив сірника, як побачив, що здовж шин просто до нього йде якась жінка з мішком на плечах. Він причаївся і вискочив із-за корча тільки тоді, як уже жінка сама йому в руки влізла. Вона перепудилася, скрикнула несамовито, пустила мішок з плечей і хотіла втікати, але Качан ухопив її, як кліщами, за рукав і крикнув:

— Гов! А то ти, Савето?! Що ж ти, небого, двигаєш ночами? Дня тобі мало, і ще вночі не спиш?

— Я назбирала собі трохи бараболі, але не на вашім полі,— почала Савета оправдуватися.

— Не на моїм полі, дякувати богу, але й не на своїм! — Качан говорив ці слова їдко і з глумом.

— Бери-но ти, небого, мішок знову на плечі і неси.— А коли Савета отягалася, він потряс нею, як сніпком, і скрикнув люто: —Береш чи ні?!

Савета взяла мішок на плечі. Качан ще їй завдав.

— А тепер марш наперед! То люде працюють гірко, а ти готове тягнеш з поля! Навчу я тебе, паскудо! Москалів уже тепер нема, щоби тебе годували, а ти виводила бахурів за печею. Неси, неси, не подвигаєшся.

Цілу дорогу приказував та воркотів Качан. Нагадував Саветі веселі воєнні часи і тих двох синів-лобурів, її воєнну добич, що тепер обносили людські сади та вчилися злодійства. Нагадував, як тяжко її наймити до якоїсь роботи, як вона привикла до легкого хліба, аби лише не змучити своїх ручок та ніжок. Савета весь час мовчала і несла свій тягар скоро так, що Качан ледви її здоганяв.

Вже світало, як прийшли у село. По дорозі стрітили Курилюка, як ішов працювати у своїм городі. Качан поздоровив його і показав свою полонену:

— Подивіться, пане, яку я робітницю веду. Цілу ніч працює.

Курилюк зрозумів у чім діло і сказав лише:

— Савето, то ви? Ов! Прийдіть завтра до мене прати.

— Добре, я прийду,— сказала Савета і пішла дальше зі своїм мучителем.

Той впровадив її на своє подвір'я, казав висипати бараболю коло хати і промовив грізно:

— Вб'ю тебе, як собаку, коли зловлю на своїм полі! Савета не відізвалася, тільки чимскорше вибігла у браму. На другий день вона прала білля у Курилюка і чула, як

гірко нарікав він на шкоди у своїм городі. Була йому дуже вдячна, що він ані словом не згадав при цій нагоді вчорашньої стрічі з нею, і сама бажала помогти йому винайти злодія. Вона нічого не обіцяла і не заповідала, але цеї ж ночі вибралася в ярок за Курилюковим городом. Здогадувалася своїм злодійським розумом, що це ніхт.о інший не краде, лише сусід Качан. Ждала терпеливо,,так як тільки злодійка вміє ждати, і справді діждалася. Попівночі вона замітила, як з Качанового города переліз хтось тин і пішов просто на грядки з цибулею. Вона встала, щоб краще побачити, і серце її задрожало з радості: це був ніхто інший, тільки сам Качан, славетний господар, що до бідних не міг себе зачислити, а за підозріння в крадіжі був би всіх позвав до суду. Хоч як бажала собі тут його зараз "накрити" і назвати злодієм, здержалася, бо хотіла цю новину занести Курилюкові і йому лишити пі мсту. її був би перший Качан запідозрив, бо чого вона шукає по ночах у ярі, чому не ходить людськими дорогами, а Курилюк може собі робити, як йому забагнеться.

Курилюк не хотів вірити, коли почув цю новину від Савети, але та присягалася, що правду каже. І вона добре обчислила, що краще лишити пі мсту Курилюкові, бо той, чим довше над тим думав, тим більше сердився і ставав завзятішим. Найбільше гнівало його, що такий господар як Качан лакомився на чуже добро. Треба його навчити, тільки не знати як.

Підвечір він витяг з патрона шріт і насипав натомість солі. Взяв рушницю і пішов у свій город ночувати. Качан бачив його пізніше, як він підливав свою городину, але це не було щось незвичайно; так робив він щодня. Однак не завважив він того, що Курилюк потім не пішов, як звичайно, додому, лише вліз у малинник коло його тину і там поклався на землю. Приготовив рушницю, закурив папіроску і ждав. По висмиканій на грядках цибулі він міркував, що сусід любить цю

приправку і зриває собі її щодня, щоби була свіжа. Це знав він якнайдокладніше, бо числив стебла цибулі і щодня робив собі знаки.

Склалося цим разом дуже добре, що Курилюк не потребував ждати цілу ніч, бо Качан забаг на вечерю цибулі, як спасения. Не багато, отак лише один жмут, але мусив мати. І він вийшов у свій садок, розглянувся, чи нема кого в сусіднім городі, подивився на небо, чи досить темно, і зовсім спокійно пішов до Курилюкового городу, як до свого. Здогад, що він любить цибулю, був зовсім вірний; він не надумувався, тільки йшов просто до грядки, там вимикав собі цибулі, скільки йому сподобалося, а вертаючи, вирвав ще дві капусти з корінням. Робив це поважно, бо знав, що Курилюк на ніч іде додому. Станувши коло тину, перекинув капусту на той бік, а потім почав лізти на тин, чіпляючись одною рукою кола. Саме у хвилині, як станув ногами наверху, обернений плечима до малинника, там хтось стрілив, і Качан почув щось таке, як би йому хто спарив окропом те місце, на котрім сидиться. Йому випала цибуля з рук на землю, але він уже не збирав її і не оглядався, тільки чимскорше побіг додому. Курилюк уже не міг сумніватися; сам бачив, що це Качан.

Але не бачив того, що діялося потім в хаті його. Стара Качаниха аж перепудилася, не знаючи, що сталося: чоловік її нічого не казав, а тут нараз — вистріл, а по вистрілі вбігає він, блідий як полотно, держиться обома руками за матню штанів і кричить: "Застрілив мене! Рятуй, бійся бога!"

— Де ж тебе зранив? — хотіла Качаниха знати.

І ту якраз зайшла перешкода, що Качаниха не відразу могла побачити раку; треба було перше всіх домашніх вигнати з хати, і тільки потім можна було приглянутися болючому місцю. Воно, по правді, не було ранене, тільки спарене, як би окропом і червоне. Кров не текла. Але боліло, і свербіло, і пекло так, що Качан не важився сісти. Під вікном засміявся на весь голос його рідний дванадцятилітній син, і старий Качан поправив чимскорше свій туалет та станув собі коло печі, бо про сидження не можна було й думати. Ані він, ані жінка не згадали притім

виновника цеї немилої пригоди, так якби це склався якийсь немилий припадок, у якім тяжко виновника шукати.

Гірка була ця ніч для Качана, що тепер прийшла. Він не то сидіти не міг,— і полежати не дало йому це пекуче місце. Він чухався і подряпав собі тіло так, що справді кров виступила. Нарешті жінка здогадалася приложити йому зимної води до болючого місця, і йому трохи полегшало.

На другий день Качан не відважився вийти у село. І не міг, і було йому соромно. Але якимсь чудом чутка про його пострілення все-таки розійшлася по селі, люди декотрі чули вистріл, хотіли знати, хто стрілив і до кого,— і нарешті довідалися про все таки від рідного Качанового сина, котрий не міг забути видовища, яке побачив вечором крізь вікно.

Дізнався про це й Качанів приятель, кум Василь Вовк, і прийшов його відвідати, попросити на чарочку горівки і притім розпитати, як справді ця халепа склалася. Качан видумав відразу казку, що упав у кропиву, і правди не сказав. До міста на горівку не хотів піти і навіть балакати цим разом з кумом не хотів. Все стояв та хапався там, де його пекло. Василь Вовк був добрий приятель, але як вийшов з хати Качана, почав сміятися, як найтяжчий ворог. А дома все розповів жінці, котра знову від себе сказала сусідці. Ко-нець пригоди був такий, що Качан довгий час соромився вийти у село.

Найбільшу втіху мала Савета. Вона вже така була вдячна Курилюкові за помсту, що хоч як їй часом не хотілося працювати, але йому ніколи не відмовила своєї помочі і, най-важніше, не вкрала в нього нічого. І Курилюк був рад: це перший раз в житті йому вдалося пострілити "небесну птаху".